

RENOVI U NOVOM JUGOSLAVENSKOM MEĐUNARODNOM PRIVATNOM PRAVU

Uzvrat i upućivanje na daljnje pravo (*renvoi*) bila je i ostala jedna od najspornijih ustanova Međunarodnog privatnog prava. Još od slučaja *Forgo* (Francuski kasacioni sud - rješidbe iz 1875, 1878. i 1882. godine) kad je taj način odredjivanja mjerodavnog prava prvi put očitio iziškao pred javnost, teorija, zakonodavstvo i praksa pojedinih zemalja zauzeli su o njemu različito stajalište, od krajnje negativnog, preko oprezno pozitivnog, do svesrdnog prihvaćanja, koje je uglavnom bilo motivirano egoističnim razlozima šire primjene *legis fori* i u onim situacijama kad sama pravila o odredjivanju mjerodavnog prava (kolizijska pravila) *legis fori* smatraju u prvom redu mjerodavnim neko strano pravo. Tako je danas *renvoi* prihvaćen, na ovaj ili onaj način, u većem broju pravnih poredaka (austrijski, čehoslovački, mađjarski, španjolski, švicarski, francuski, jugoslavenski, belgijski itd.) dok ga drugi izričito odbacuju (grčki, talijanski, brazilski, egipatski, danski, norveški itd.).

U našem je pravu *renvoi* bio izričito prihvaćen u dva poslijeratna zakona i to u čl. 94/1 Zakona o mjenici iz 1946. godine i u čl. 155/1 i čl. 158. Zakona o nasljedjivanju od 1965. godine koji više nije na snazi. U oba se slučaja radilo o kategorijama vezivanja koje ulaze u okvir tzv. osobnog statusa (pasivna mjeničnopravna sposobnost, nasljedjivanje stranaca i materijalni uvjeti za valjanost oporuke stranog državljanina), ali treba naglasiti da za neke druge situacije koje su istog karaktera (npr. materijalni uvjeti za sklapanje braka u Osnovnom zakonu o braku iz 1946. i kasnije verzije iz 1965. godine) *renvoi* nije bio spomenut. Na taj je način ostalo i dalje otvorenim pitanje da li će i u kojem opsegu *renvoi* biti prihvaćen u jugoslavenskom međunarodnom privatnom pravu.

Dileme o ustanovi *renvoi* trebao je riješiti novi jugoslavenski Zakon o međunarodnom privatnom pravu i postupku (Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u odre-

djenim odnosima Sl. list SFRJ br. 43/82 s ispravkom u br. 72/82), ali treba na žalost reći da ih ne samo nije otklonio, nego da je zakonski tekst još dalje zamrsio čitav problem dajući mogućnost različitim tumačenjima opsega primjene te ustanove.

Za razumijevanje problema koji su nastali treba poći malo natrag u historijat donošenja tog zakona i u stanje u drugim zakonima u Jugoslaviji koji su sadržavali odredbe o međunarodnom privatnom pravu za pojedine specifične slučajeve.

U teoriji međunarodnog privatnog prava, kako našoj tako i stranoj, smatra se da *renvoi* nije ustanova koja je prikladna za sve odnose koje uređuje to pravo. Tako npr. Eisner (Međunarodno privatno pravo, I, Zagreb 1953, str. 73) i mnogi drugi pisci, smatra da ustanovi *renvoi* nema mjesta ako se mjerodavno pravo određuje voljom stranaka (autonomija stranaka) i kad se radi o primjeni pravila *locus regit actum* kod oblika pravnih čina. Sajko (Međunarodno privatno pravo - Opći dio, Zagreb 1982, str. 80) također navodi da se *renvoi* primjenjuje uglavnom kod pitanja osobnog statusa, premda ima izoliranih situacija u pojedinim pravnim porecima kad se ta ustanova proširuje i na stvarni statut, te na obvezne odnose. Na području međunarodne unifikacije sve Haške konvencije o međunarodnom privatnom pravu donijete poslije II. svjetskog rata odbacuju izričito *renvoi*. U takvoj situaciji i naši zakoni koji se odnose na plovidbeno i zračno pravo nisu uopće prihvaćali tu ustanovu jer se smatralo da se radi o materijama u kojima primjena *renvoia* nije prikladna.

Jednako je stajalište bilo zastupljeno i u tezama i nacrtima za kodifikaciju jugoslavenskog međunarodnog privatnog prava sve do (uključivo) donošenja Nacrta iz 1974. godine. Nije na odmet prisjetiti se kako su izgledali ti prijedlozi.

U Tezama za Zakon o međunarodnom privatnom pravu i postupku iz 1973. godine (Prinosi za poredbeno proučavanje prava i međunarodno privatno pravo, br. 6, Zagreb 1973, str. 9-11) bila je predložena slijedeća odredba u Tezi 6.

"(1) Ako pravilo SFR Jugoslavije za određivanje mjerodavnog prava upućuje na drugo pravo, primjenjuje se kad je to ovim zakonom posebno određeno, pravilo za određi-

vanje mjerodavnog prava tog prava. Tako se postupa i pri svakom daljnjem upućivanju.

(2) Ako pravilo za određivanje mjerodavnog prava koje se mora primijeniti po odredbi predjašnje stavke upućuje na pravo SFR Jugoslavije, primjenjuje se to pravo bez obzira na njegova pravila o mjerodavnom pravu. Ako upućuje na bilo koje drugo pravo kojeg su pravila za određivanje mjerodavnog prava već bila uzeta u obzir po odredbi predjašnje stavke, primjenjuje se pravo na koje upućuje pravo SFR Jugoslavije.

(3) Odredbe iz st.(1) i (2) ne primjenjuju se na području (ugovornih odnosa) izvanugovornih odnosa, stvarno-pravnih odnosa, bračnoimovinskih odnosa i određivanja oblika pravnog čina.

(3) Odredbe iz st.(1) i (2) primjenjuje se samo pri određivanju osobnog stanja fizičkih osoba."

Prema predloženom tekstu u prvoj je varijanti trebalo u daljnjem tekstu odredaba odrediti slučajeve kad se renvoi primjenjuje, što je bilo i učinjeno (Teza 14 - sposobnost fizičke osobe, Teza 16 - zaštita poslovno neposobne i odsutne osobe, Teza 17 - proglašenje umrlim i dokazivanje smrti, Teza 20 - ugovori, ali samo ako su stranke izričito ugovorile renvoi, Teza 35 - nasljedjivanje, Teza 38 - zaključenje braka). No ostavljena je mogućnost da se ograničenje primjene *renvoia* odredi na općenitiji način prema dvije varijante eventualnog st. 3. Takvo stajalište je bilo zastupljeno i u ranijim prijedlozima, tj. u Tezama iz 1967. godine i u Nacrtu prijedloga za kodifikaciju međunarodnog porodičnog prava iz 1971. godine (jedan i drugi su objavljeni u Prinosima za poredbeno proučavanje prava i međunarodno privatnom pravo br. 3/1970, odnosno br. 4/1971. godine).

Nesumnjivi zaključak koji iz toga slijedi jest da se nikako nije mislilo dozvoliti primjenu ustanove "renvoi" u situacijama u kojima je ona neprikladna i u kojima se, prema gotovo jednodušnom stavu teorije i prakse onih pravnih poredaka koji tu ustanovu inače prihvaćaju, ne primjenjuje.

Istu je misao slijedio i Nacrt zakona o međunarodnom privatnom pravu i postupku iz 1974. godine (Prinosi za poredbeno proučavanje prava i međunarodno privatno pravo, br. 7/1974.) koji u čl. 6 određuje slijedeće:

"(1) Ako pravilo SFR Jugoslavije za određivanje mjerodavnog prava upućuje na drugo pravo, primjenjuje se, kad je to ovim zakonom posebno određeno, pravilo za određivanje mjerodavnog prava tog prava. Tako se postupa i pri svakom daljnjem upućivanju.

(2) Ako pravilo za određivanje mjerodavnog prava koje se mora primijeniti po odredbi predjašnje stavke upućuje na pravo SFR Jugoslavije, ono se primjenjuje bez obzira na njegova pravila o mjerodavnom pravu. Ako upućuje na bilo koje drugo pravo kojeg su pravila za određivanje mjerodavnog prava već bila uzeta u obzir po odredbi predjašnje stavke primjenjuje se pravo na koje upućuje pravo SFR Jugoslavije."

U daljnjem tekstu Nacrta *renvoi* je bio na osnovi st. 1 ograničen samo na točno određene slučajeve (čl. 14/1 - sposobnost fizičkih osoba, čl. 15/1 - zaštita poslovno nesposobne i odsutne osobe, čl. 16 - proglašenje umrlih i dokazivanje smrti, čl. 32 - nasljedjivanje, čl. 34/1 - sklapanje braka).

Radikalnu promjenu u odnosu na ustanovu *renvoi* nalazimo u Nacrtu zakona o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima iz travnja 1981. godine (objavljeno u Sajko, Međunarodno privatno pravo - Opći dio, Zagreb, 1982, str. 137-159). U tom Nacrtu čl. 6 je predložen u dvije varijante, kako slijedi:

"1. Ako bi po odredbama ovog zakona trebalo promijeniti pravo strane države, uzimaju se u obzir pravila o određivanju mjerodavnog prava.

2. Ako pravila strane države o određivanju mjerodavnog prava uzvraćaju na pravo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, primijenit će se pravo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, ne uzimajući u obzir pravila o određivanju mjerodavnog prava."

Alternativa za čl. 6.

"1. Ako bi po odredbama ovog zakona trebalo primijeniti pravo strane države ne uzimaju se u obzir njegova pravila o određivanju mjerodavnog prava.

2. Izuzetno od odredbe st. 1. ovog člana u slučajevima predviđenim ovim zakonom primijenit će se pravo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, ako pravila prava strane države o određivanju mjerodavnog prava uzvraćaju na pravo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije."

U prvoj varijanti *renvoi* se prihvaća, premda nije sasvim jasno do kojeg stupnja kad se radi o upućivanju na daljnje pravo (može se tvrditi da se uzimaju u obzir još samo pravila onog prava na koje je uputilo jugoslavensko pravo), ali nema nikakvih ograničenja što se tiče vrsta odnosa o kojima se radi. *Renvoi* se, dakle, primjenjuje u svim situacijama. U drugoj varijanti *renvoi* se načelno ne primjenjuje osim izuzetno kad to zakon izričito određuje, i to samo kao uzvrat na naše pravo. Nema, međutim, u daljem tekstu Nacrta indikacija kad bi moglo doći do tog izuzetnog prihvaćanja uzvrata, ali se može pretpostaviti da bi to vjerojatno bili isti oni slučajevi na koje je *renvoi* bio ograničen u Nacrtu od 1974. godine.

Druga varijanta (ili "alternativa za čl. 6") bila je bliža, barem što se tiče opsega djelovanja ustanove *renvoi* gledištima koja su bila do tada izražena prilikom stavljanja prijedloga za kodifikaciju. No kad je zakon bio konačno donesen, vidjelo se da je na kraju bila prihvaćena prva, po našem mišljenju lošija varijanta. Tekst čl. 6. zakona glasi:

"Ako bi prema odredbama ovog zakona trebalo primijeniti pravo strane države, uzimaju se u obzir njegova pravila o određivanju mjerodavnog prava.

Ako pravila strane države o određivanju mjerodavnog prava uzvraćaju na pravo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, primijenit će se pravo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, ne uzimajući u obzir pravila o određivanju mjerodavnog prava."

Nakon svega što je izloženo postavlja se nekoliko pitanja na koja ćemo pokušati dati odgovor, vodeći računa o tome da je propis nesavršen i da ga treba tumačiti tako da se sačuva osnovna teoretska postavka da *renvoi* ne treba shvatiti kao univerzalnu ustanovu kojom bi se uvijek kad je to god moguće težilo konačnoj primjeni supstancijalnih (materijalnih) odredaba *legis fori*. Pitanja su slijedeća:

1. Do kojeg se stupnja primjenjuje *renvoi*, kad se radi o upućivanju na daljnje pravo?

2. Da li je primjena ustanove *renvoi* obligatorna u svim slučajevima s obzirom na to da zakon ne navodi nikakva ograničenja za njezinu primjenu?

3. Da li se *renvoi* primjenjuje i kod slučajeva koji su uređeni odredbama o određanju mjerodavnog prava (kolozijskim pravilima) drugih zakona, npr. Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi ili Zakona o obveznim i osnovnim materijalnopравnim odnosima u zračnoj plovidbi?

Ad 1. Strogom gramatičkom interpretacijom čl. 6/1 moglo bi se zaključiti da se primjenjuju još samo pravila o određanju mjerodavnog prava ovog pravnog poretka na koji je uputilo naše pravo. Na taj su se način tumačile i odredbe čl. 94/1 Zakona o mjenici i čl. 155/1 i 158. Zakona o nasljedjivanju. Rješenje Nacrta iz 1974. godine što se tiče upućivanja na daljnje pravo bilo je daleko bolje i moglo se teoretski opravdati traženjem prava koje eventualno upućuje samo na sebe, čime bi se upućivanje dovršilo. Tek ako bi u postupku traženje prava koje treba primijeniti došlo do neprestanog konačnog upućivanja, primjenjivala bi se supstancijalna (materijalna) pravila onog prava koje je mjerodavno po odredbama *legis fori*, tj. kao da se ustanova *renvoi* uopće ne primjenjuje. Kako to rješenje nije prihvaćeno, treba se vratiti onom koje je i do sada vrijedilo za odredbe koje su sadržajno jednako glasile.

Ad 2. Bilo bi sasvim nesvrshodno sa stajališta teoretskih gledanja na ustanovu *renvoi* uvijek primjenjivati taj način određanja mjerodavnog prava. Primjena ustanove *renvoi* kod vanugovornih odnosa, ugovora (osim izuzetno), pa i drugih situacija u kojima opravdana očekivanja stranaka što se tiče mjerodavnog prava imaju velik utjecaj na njihovu pravnu sigurnost, ne može se preporučiti. Ipak, zakon ne stavlja primjeni *renvoia* nikakva ograničenja. Jedini je izlaz da se naglasak stavi na to da zakon ne određuje obligatorno primjenu stranog kolizijskog pravila. Zakon, naime, ne upotrebljava formulaciju "...primjenjuju se njegova pravila o određivanju mjerodavnog prava", nego "...uzimaju se u obzir njegova pravila o određivanju mjerodavnog prava." To znači da bi sudac morao voditi računa o svrshodnosti primjene ustanove *renvoi* u pojedinom slučaju i o rezultatu koji bi dobio njezinom primjenom. Takav pristup ustanovi *renvoi* nije nepoznat. Nalazimo ga npr. u Zakonu o međunarodnom privatnom pravu i postupku ČSSR u čl. 35 ("... to se upućivanje može prihvatiti ako odgovara razumnoj uređenju odnosa.").

Za takvo shvaćanje čl. 6. našeg zakona zalaže se i Sajko (referat o sukobima zakona kod pridržaja vlasništva u slučajevima međunarodne kupoprodaje na V. Haško-zagrebačkom kolokviju o pravu međunarodne trgovine, Haludovo-Krk 1983.- nalazi se u tekstu). Ostaje da vidimo da li će sudska praksa jugoslavenskih sudova prihvatiti ovakvo tumačenje.

Ad 3. Namjera onih koji su načinili prijedloge za donošenje nove novog Zakona o međunarodnom privatnom pravu bila je da njegove opće odredbe (čl. 1-13) vrijede kao opće odredbe čitavog međunarodnog privatnog prava SFR Jugoslavije, pa prema tome i za one posebne odredbe koje se nalaze u drugim zakonima. Konačni tekst zakona ne govori više o "općim" nego o "osnovnim" odredbama; a iz njega se nigdje jasno ne vidi da li se one primjenjuju i na situacije uređene drugim zakonima (npr. na plovidbene odnose). Tekst čl. 6. trebalo bi, ako se tumači strogo gramatički, shvatiti kao odredbu koja se odnosi samo na slučajeve koje uređuje taj zakon ("Ako bi prema odredbama ovog zakona trebalo primijeniti ..."). To bi značilo da se ustanova *renvoi* ne primjenjuje u drugim zakonima koji je sami nisu predvidjeli, kao što to npr. čini Zakon o mjenici. Čini nam se da bi takvo tumačenje otklonilo mnoge teškoće koje bi se nesumnjivo pojavile uvodjenjem ustanove *renvoi*, kao općevažne ustanove, u plovidbeno i u zračno pravo. Dakako da i ovdje tek ostaje da vidimo hoće li jugoslavenski sudovi slijediti ovakvo razmišljanje.

THE RENVOI IN NEW YUGOSLAV PRIVATE INTERNATIONAL LAW

The problem of the "renvoi" is discussed in this article from the standpoint of the recent codification of Private International Law in Yugoslavia. The author presents the history of the renvoi in the successive drafts of the Act on Private International Law from 1972 until the enactment of 1982.

Three questions arise with regard to the present Art. 6. of the Act on PIL. The first one is: how far has a Yugoslav court to go in applying the foreign conflict rules? The answer suggested by the author is that the court is bound to take into consideration only the conflict rules of the law which is applicable according to the court's conflict of law rules (conflict of law rules of the *lex fori*).

The second question is: should renvoi apply in all cases, or are there some cases in which its application is inappropriate? The author's view is that the judge is not obliged to apply foreign conflict rules, but only to take them into consideration having in mind the reasonableness of the final result.

The third question is related to the applicability of Art. 6. of the Act on PIL, dealing with renvoi, in cases regulated by other statutes, e.g. maritime and air transport cases, in which statutes the special conflict of laws rules can also be found. The answer to this question is negative since the rule in Art 6. strictly refers only to conflict of laws rules contained in the Act and not to other conflict rules in special statutes.